

NEAMURILE DE ROMI ȘI MODUL LOR DE VIAȚĂ

VASILE BURTEA

În țara noastră au fost unele încercări de a clasifica romii în funcție de anumite criterii¹, ajungându-se și la categorii ce sunt identice cu ceea ce romii înșiși denumesc *neam* (*neamuri*).

Apreciem că studiind populația de romi după împărțirea pe neamuri, corelată, desigur, cu zona (regiunea) geografică căreia îi aparține și cu tipul de comunitate în care trăiește (rural, urban, oraș mare, oraș mic etc.), depășim stadiul abordărilor etnografice, etnologice sau antropologice și ne situăm obiectiv pe terenul analizei etnosociologice (premieră metodologică în domeniu).

Necesitatea abordării studiului romilor în funcție de neam a fost sesizată, în literatura științifică românească, încă dinaintea celui de al doilea război mondial. Ion Chelcea, încercând să explice discrepanțele (cu privire la numărul romilor) dintre datele obținute la recensământul din 1930 și realitate, concluziona: „din punct de vedere teoretic și practic, se recomandă studierea țiganilor *pe categorii* (s.n.)”².

Am intenționat să urmăresc acest îndemn cu caracter metodologic în cercetarea desfășurată în 1992 și ale cărei rezultate au fost publicate în 1993³, dar lipsa unor elaborate teoretice suficiente, a unei literaturi cât de cât solide canalizate spre acest domeniu și mai ales „criza” de timp, determinată de „presiunea” comenzii sociale, nu ne-au permis elaborarea unei metodologii riguroase care să aibă drept centru conceptual pe acela de neam. Cu toate acestea cercetarea „a probat” într-un fel că această abordare este posibilă și poate oferi concluzii interesante.

De altfel, pe timpul desfășurării anchetei de teren, în momentul când unul dintre subiecți dorea să sublinieze ceva sau să facă o precizare, în legătură cu diferite comportamente sau obiceiuri, folosea drept formulă de introducere expresia: „să știți că există mai multe rase (nații) de romi (țigani)”.

De fapt, romii sunt o singură rasă. Ideea de *neam* (conceput ca o *categorie socială* relativ distinctă) presupune o anumită încărcătură istorică datătoare de seamă, prin informațiile și explicațiile mai nuanțate pe care le poate oferi, pentru „profilul” acțiunilor și comportamentelor sociale ale diferiților membri.

¹ Popp-Serboianu C. S., *Les Tsiganes Histoire-Ethnographie-Linguistique-Grammaire-Dictionnaire*, Paris, Payot, 1930; Ion Chelcea, *Țiganii din România* — monografie etnografică, București, Edit. Inst. Central de Statistică, 1944; Mihai Merfea, *Integrarea socială a romilor*, Brașov, Edit. Bârsa, 1991.

² Ion Chelcea, *op. cit.*, p. 73.

³ Elena Zamfir, Cătălin Zamfir (coordonatori), *Țiganii între ignorare și îngrijorare*, București, Edit. Alternative, 1993.

Neamul, în cazul romilor, nu se reduce la relația de rudenie (care-și păstrează importanța și funcționalitatea), dar nu exclude rudenia, ci dimpotrivă o conține.

Neamul de romi s-a format pe alte baze, cu puternice rădăcini sociale, constructoare de profiluri psihologice, comportamentale și acționale complexe.

Dificultatea problemei

În prezent studiul romilor, ca aparținând la diferite neamuri, nu mai este deloc o *problemă simplă*.

Dificultatea provine atât din perspectiva cercetătorului, cât și din perspectiva populației supuse studiului.

Cercetătorul contemporan confruntându-se cu totala lipsă de tratare a problemei trebuie să cultive pe un teren nedefrișat iar munca sa apare ca o *reconstituire*. O reconstituire în care nu avem aportul cel puțin al unui „plan inițial” sau al unei „scheme” care să îi sugereze, măcar în linii generale, viziunea de ansamblu a „originalului”.

Imaginea acestui original nu reușește să i-o sugereze în forme clare nici populația studiată, și aici atingem al doilea prag al dificultății — acela din perspectiva subiecților anchetați.

Așa cum a demonstrat cercetarea menționată, neamul nu mai constituie un *fapt viu de conștiință pentru o mare parte a populației de romi*. Ei realizează o dificultate reală în a-și indica, cât de cât precis, neamul din care fac parte sau căruia părinții și strămoșii i-au aparținut.

Așa se face că în decursul cercetării un număr de 557 subiecți, reprezentând 31,42% din numărul celor intervievați, nu au știut (putut) să indice neamul din care fac parte. Altfel zis, aproape o treime nu mai au conștiința apartenenței la un neam sau altul, declarându-se pur și simplu, romi. Dacă acestora le adăugăm și subiecții care (în mod voit sau tot din ignoranță) au indicat în locul neamului propriu-zis (căruia i-au aparținut) subgrupa (subneamul) în care s-au autoplasat în funcție de meseria practică sau altă denumire (echivalentă) a neamului (20,78%) se poate evidenția amploarea fenomenului de „uitare” sau ignorare a apartenenței la neam, în momentul prezent în cadrul etniei romilor.

Și aceasta, în ciuda faptului (confirmat de către toți consultanții romi)⁴ că nu demult neamurile de romi erau realități aproape rigid delimitate, ușor de perceput și caracterizat. În prezent neamurile de romi pot să apară doar ca niște produse ale memoriei chiar pentru o bună parte dintre romi. În ceea ce-l privește pe cercetător, acestea îi apar drept construcții mentale obținute cu mari dificultăți și destule imprecizuni, dar cu rol instrumental cognitiv ce nu poate fi neglijat.

⁴ Elena Zamfir, Cătălin Zamfir, *op. cit.* p. 2.

Constituirea și dinamica neamurilor

Venind dintr-un spațiu în care împărțirea membrilor societății era făcută, înainte de toate, în caste⁵, este greu de presupus că strămoșii romilor ar fi avut un alt model axiologic al diferențierii sociale.

Deși împărțirea în caste, în cadrul societății indiene, apare destul de rigidă, totuși Jeannine Auboyer ne lasă să înțelegem că, cel puțin *în jos* „accesul” era posibil, realizându-se și aici o formă de mobilitate socială oarecum specifică prin asimetria ei⁶. Cel puțin la nivelul ocupațiilor și „înclinațiilor” cu caracter pregnant economic, delimitarea nu mai apare atât de strictă ca atunci când e abordată pe linia descendenței și/sau mariajului⁷.

Indiferent care ar fi fost situația, cert rămâne faptul că împărțirea sau stratificarea socială din patria pe care au părăsit-o nu-și mai găsește corespondent, funcționalitate și nici acceptare pe pământ european.

Dar diferențele sociale existau, fie în realitate, fie în imaginea colectivității. Aceste diferențe proveneau atât din modul concret în care diferiții indivizi sau grupuri au reușit să fructifice avantajele și dezavantajele migrației și ale locurilor de destinație, cât și dintr-o răsturnare de valori și situații sociale impuse de noile norme, valori și condiții ale lumii cu care au venit în contact.

De asemenea, a existat și nevoia de exprimare a acestor diferențe. Această nevoie, combinată cu moduri diferite și specifice de găsire a locului și formelor de relaționare și integrare în societatea europeană, a generat diviziunea prin care s-au constituit *neamurile de romi*.

Așa cum apar în descrierile și conștiința comună a persoanelor mai în vârstă, a „cunoscătorilor” din cadrul etniei romilor, neamurile s-au constituit în jurul ocupațiilor, meseriilor, profesiilor practicate de membrii etniei.

De exemplu, cocalarii (de la cuvântul *kòkalò* care în limba romani înseamnă os). În acest neam intră, împreună cu familiile lor, toți cei care produceau diferite obiecte necesare economiei timpului, prin prelucrarea oaselor. Aceste obiecte aveau întrebuințarea, extinderea și valoarea pe care le-o conferea cererea socială formulată zonal, pe grupuri, categorii sau nivele sociale. Dintre obiectele mai cunoscute, menționăm: acele, croșetele, pieptenii, agrafele, nasturii, vasele mici, ornamentațiile, broșele, clamele, încrustările, plăselele pentru cuțite, satâre, săbii, spade etc., mânerele, scrinurile, casele, sfeșnicele, diferitele obiecte pentru iluminat etc.

Nu este exclus ca acest meșteșug să reprezinte o „adaptare” la materialele, condițiile și nevoile societăților europene a vechilor lucrători în fildeș din vechea Indie. Jeannine Auboyer ne spune că „sculptorii în fildeș erau printre cei mai renumiți. Ei știau să lucreze în masă blocuri de piatră ca și în basoreliefuluri, incizând și gravând cu o mână delicată și sigură. Ei preferau să utilizeze fildeșul extras de la elefanții vii mai degrabă decât cel recupe-

⁵ Jeannine Auboyer, *Viața cotidiană în India antică*, București, Edit. Științifică, 1976, p. 35.

⁶ *Op. cit.*, p. 45.

⁷ *Op. cit.*, p. 39.

rat de la animale moarte”⁸ ceea ce în noile condiții nu mai era cazul. „Acești artizani știau de asemenea să modeleze cornul, scoicile și osul”⁹.

Important este faptul că dând curs unei vechi tradiții, romii transmiteau, ca și vechii indieni, profesia și toate secretele legate de meșteșug, din generație în generație, din tată-n fiu (fenomen prezent și acum în rândul celor ce au o profesie „tradițională”). Așa cum ne precizează autoarea citată „meseriile erau aproape totdeauna ereditare și se exercitau în familie”¹⁰, ceea ce s-a putut constata, cel puțin pentru câteva meserii care au dăinuit până în zilele noastre și pe teritoriul românesc. Aceasta decurge dintr-o practică ce se identifică cu însăși structura de organizare a societății respective: „o trăsătură caracteristică (s.n.) a organizării meșteșugărești și comerciale a Indiei antice, se dezvăluie în clasificarea profesională pe grupe corporative sau *sereni*. Acesta este un alt aspect al structurii sociale, ea reîmparte diviziunea în caste și pare să fi avut mai multă importanță decât acesta din urmă”¹¹.

Presupoziția „transformării” prelucrătorilor de fildeș indieni în prelucrători de oase romi (cocalari) poate constitui un exemplu. Dar mult mai edificator ne apare exemplul unui neam destul de „discutat” în literatura științifică (la care literatura românească își are cota sa de contribuție) și anume cel al *rudarilor*. Acest neam a suscitat atâtea discuții și supoziții încât a fost considerat „o enigmă etnografică” sau pur și simplu ca neapartenând romilor (după unii fiind chiar un *neam românesc*, adică ar fi români păstrători ai limbii și obiceiurilor foarte vechi)¹².

După părerea noastră, rudarii, priviți în diacronia socială, reprezintă unul și același neam al aurarilor sau lingurarilor sau băieșilor sau caravlahilor etc. Cu următoarele precizări: la început, strămoșii rudarilor s-au îndeletnicit cu căutarea aurului în râurile și apele cu nisipuri aurifere. Acest meșteșug l-au adus cu ei din îndepărtata Indie unde „aurul era scos din gangă” sau „cules din nisipul râurilor”. Înmulțirea căutătorilor, atât din rândurile proprii cât și din rândul băștinașilor, care și ei practicau aurăritul din timpuri străvechi, a impus concurența a cărei rezolvare romii-aurari o găseau în migrarea de-a lungul râurilor spre izvoare, în zonele montane. Așa se face că cei care au pornit spre vest și nord-vest, ca buni cunoșcători, au început să lucreze în mine devenind, ca și localnicii, *băieși* — altă denumire sub care îi întâlnim în Ardeal și Banat pe rudari (de la bac = mină).

Această izolare și divizare a grupurilor a avut drept consecință pierderea rapidă a limbii. Nefiind în contact continuu cu ceilalți membri ai comunității, limba proprie le-a servit din ce în ce mai puțin, fiind nevoiți să-și însușească limba vorbită de populația autohtonă ca de altfel și vătrașii care au trăit răzleți în diferite comunități unde numărul romilor era foarte mic.

În altă ordine de idei, rudarii fiind presați tot timpul de nevoile cotidiene ale traiului, nu reușeau să supraviețuiască îndeletnicindu-se în exclusi-

⁸ Jeannine Auboyer, *op. cit.*, p. 117.

⁹ *Idem*, p. 118.

¹⁰ *Idem*, p. 126.

¹¹ *Idem*, p. 125—126.

¹² Ion Chelcea, *Țigani din România*, p. 57—59.

¹³ Jeannine Auboyer, *op. cit.*, p. 118.

vităte doar cu căutatul aurului. Iarna, și în alte perioade ale anului, această activitate era imposibilă. „Exploatarea aurului prin spălare se făcea într-un ritm relativ discontinuu, nu numai fiindcă recolta de aur depindea de timpul ploios, când apele veneau mari, când duceau cu ele și nisipul aurifer, dar și pentru că în timpul răcoros spălarea aurului se sista de-a binelea ¹⁴. Pentru a face față nevoilor zilnice, ei trebuiau să se ocupe în paralel, iar unii membrii ai familiei în exclusivitate, și cu alte îndeletniciri. Cele mai la îndemână practice și de strămoșii indieni, erau cele pentru care aveau suficiente resurse materiale oferite de locurile pe care s-au stabilit; adică lemnul de esență moale, lutul, apa și culesul fructelor de pădure pe care-l mai practicau tot ca o ocupație tradițională și alți coetnici ai rudarilor. Departe de a fi „o tră-sătură caracteristică populațiilor înapoiate” ¹⁵, culesul subproduselor de pădure (fructe, vreascuri, crengi, plante medicinale) constituia în vechea Indie o ocupație cunoscută și prețuită și în nici un caz îndeletnicire la care ajung „primitivii din țările extraeuropene” ¹⁶. Jeannine Auboyer ne spune că „existau alte profesii, catalogate ca și cele precedente (ca meșteșugurile — *n.n.*) dar care, în ochii noștri de occidentali, intrau cu greu în lista comercianților sau în aceea a meșteșugarilor. Așa sunt de exemplu aceia care strângeau din pădure vreascuri și le făceau legături pe care le aduceau în spinare, într-un coș, pentru a le vinde gospodinelor; aceia care culegeau frunze destinate unor utilizări multiple; tăietorii de iarbă, înarmați cu o seceră; colecții de miere” ¹⁷.

Simultan cu căutatul aurului, îndeletnicire care devenea tot mai nerentabilă, se practicau pe scară tot mai largă celelalte îndeletniciri, care treptat aveau caracter preponderent.

Dacă în societatea europeană culesul subproduselor pădurii era văzut așa cum am constatat mai sus, în schimb, prelucrarea lemnului moale pentru a fi transformat în obiecte necesare economiei locale era ceva necesar și deci acceptat. Astfel, lemnul de tei, plop, salcie, arin sau răchită devenea linguri, plăsele, de toate categoriile, clenciuri de rufe, albi, copăi, căușe, lăzi de zestre, cufere, hambare, fuse, furci (de fân sau de tors) greble, vârtelnițe, umerășe, suveici, suluri, războaie de țesut țărănești, funduri pentru tăiat alimente, casete, precum și celelalte obiecte descrise cu atâta simpatie de Ion Chelcea ¹⁸.

În funcție de obiectele pe care le lucrau cu precădere, rudarii primeau în diferite regiuni și denumirile corespunzătoare: de exemplu, în Moldova, unde producția de linguri era foarte mare, ei se numeau „blidari” sau „lingurari” ¹⁹.

Când lumea a început treptat să iasă din bordeie, durându-și case ce necesitau materiale pentru zidărie, lutul văilor a început să fie transformat în cărămidă sau chirpici, ceea ce a atras rudarilor, în diferite zone (Vrancea, Buzău, Brăila) denumirea de cărămidari.

¹⁴ Ion Chelcea, *op. cit.*, p. 145.

¹⁵ *Idem*, p. 117.

¹⁶ *Idem*, p. 116.

¹⁷ Jeannine Auboyer, *op. cit.*, p. 119.

¹⁸ Ion Chelcea, *op. cit.*, p. 119—136.

¹⁹ Mihai Merfea, *Țigani — integrarea socială a romilor*, Brașov, Edit. „Bărsa”, 1991,

De reținut rămâne faptul că, în funcție de meseria pe care au practicat-o, romii și-au găsit și locul (utilitatea) în economia feudală a zonelor prin care au trecut. Și tot în funcție de aceasta și-au câștigat și „poziția” în raport cu stăpânii sau coetnicii lor.

Scribii, învățații, educatorii ca și bucătarii, artiștii, saltimbancii, lăutarii, au devenit „țigani de casă” și se bucurau de un cu totul alt tratament decât cei de la grajduri, de la câmp sau față de prelucrătorii de metale ferose sau neferoase.

Nu trebuie să pierdem din vedere faptul că meseria reprezintă indicatorul cel mai însemnat al socializării. Ea „evidențiază” modul concret prin care oamenii își asigură existența, devenind componentă determinantă a modului de a gândi, acționa, relaționa și comporta al majorității celor legați de aceasta. Diferențele apar în funcție de trăsăturile individuale, de temperament și personalitate, precum și în funcție de locul și condițiile în care meseriile se exercită.

Din perspectiva diferențelor specifice, trebuie avut în vedere și faptul că o nouă diferențiere se produce între romi când începe procesul de „așezare” al unora pe lângă câte un conac sau pe lângă câte o moșie și restul membrilor etniei care continuau să peregrineze din loc în loc pentru a-și procura cele necesare traiului. Astfel spus, apare diferența dintre sedentari (vâtrași) și nomazi (voiajori).

Diferențele se materializau în modurile cum își procurau cele necesare traiului, modul de locuire, poziția față de stăpâni, efortul depus pentru a-și găsi și „expune” utilitatea și se continuă până la concepția despre lume și viață, relația cu divinitatea, sistemul de norme și valori ori setul de simboluri adoptat.

Dacă la început, diferențierile dintre grupuri aveau un pronunțat *specifice* „ROMANES”, cu timpul acesta s-a transformat prin „saturare” cu obiceiuri, tradiții, norme și alte elemente de cultură și mod de trai ale populațiilor de contact. Procesul a fost posibil și pronunțat asimetric deoarece populațiile de contact erau întotdeauna majoritare, indiferent de etniile la care aparțineau (români, maghiari, germani, turci, tătari etc.).

Deocamdată este bine să reținem, pe baza celor prezentate mai sus, că apartenența la grupul profesional în identificarea unui membru al etniei, deci *ca rom*, a constituit vreme îndelungată (iar în multe cazuri mai constituie și în prezent) elementul principal și a acționat ca o preeminență social-istorică în autoidentificarea și identificarea reciprocă a membrilor etniei romilor.

În schimb, *ca cetățeni*, elementul esențial al identificării lor l-a constituit apartenența la grupul majoritar cu care au conviețuit și de la care și-au însușit norme de comportament social, cultural etc.

Deosebit de importantă, continuând ideea de mai sus, apare apartenența la grupul majoritar lingvistic. Aceasta arată că atât cercetătorii anteriori, cât și cei care au realizat cercetarea din vara anului 1992 au avut prilejul să constate că, în diferite zone ale țării, persoane identificate din afară (de către ceilalți cetățeni) ca fiind romi se declară români, maghiari, turci, tătari etc. (19,13%) adică se identifică cu etnia majoritară în mijlocul căreia trăiesc.

Motivația unei astfel de opțiuni nu a fost încă stabilită. Care este ponderea reacției de prestigiu, cât reprezintă teama de repercusiuni, unde începe

identificarea cu norme și valori ce aparțin grupului majoritar? Sunt probleme ce-și așteaptă încă răspunsul.

În primă instanță, argumentele limbii și (în multe cazuri) al religiei rămân cele mai la îndemână. Clasificarea din această perspectivă, a fost numită „după naționalități” și împreună cu împărțirea după criteriul istorico-juridic (în domnești, mânăstirești și boierești) sau de cel al stabilității (sedentari și nomazi) au constituit forme de categorisire a romilor ce ofereau o anumită operativitate. Clasificarea după neamuri conferă posibilitatea unei analize mai nuanțate asupra diferitelor comunități și populații de romi.

Dacă între cele două războaie sau în anii '48—'50 ai veacului nostru, împărțirea menționată era mult mai ușor de operat deoarece procesul atinsese maturitatea devenind *evidență*, în prezent ea reprezintă, în majoritatea cazurilor, un reflex al trecutului, un „indicator” la care se face apel în ultimă instanță.

Faptul se datorează dispariției treptate a meseriilor tradiționale și ocupațiilor specifice romilor, lovite fiind de expansiunea industrialismului care le-a înlocuit cu profesiile moderne nespecifice și cu ocupații ce răspund unor noi cerințe și contexte sociale.

Căsătoriile între parteneri aparținând la neamuri diferite au devenit din ce în ce mai posibile tot datorită transformărilor sociale determinate de industrializare, navetism și modernizarea vieții sociale.

Dacă în perioada menționată mai sus, o căsătorie între parteneri aparținând unor neamuri diferite genera, în mod normal, mici „crize” sociale ce măcinau comunitățile vreme îndelungată, în timpurile ce au urmat anilor '50 și mai ales din a doua parte a deceniului șase al secolului nostru, când toate categoriile de romi au fost sedentarizate cu forța prin măsuri administrative, un astfel de fapt producea cel mult indignarea „tradiționaliștilor”.

Trebuie să menționăm că, în cadrul neamurilor tradiționale (fierari, cizmari, lăutari, căldărari, spoitori, ursari, cocalari etc.), sub presiunea industrializării, modernizării și schimbării structurii, *cererii sociale*, apar numeroase „specializări”, fie în cadrul profesiilor la nivel global, fie pe zone, fie de alt ordin, creându-se *subneamuri* cu denumiri noi și noi determinări.

Astfel, fierarii de mai mică anvergură se „specializează” în confecționarea numai a potcoavelor (cu un consum redus de material și cu desfacere facilă) constituind *subneamul potcovarilor*.

Partea cocalarilor profilați pe confecționarea pieptenilor a primit denumirea de *pieptănari*, iar cei care nu au mai avut posibilitatea să-și câștige existența din prelucrarea oaselor s-au profilat pe comerțul cu fulgi și pene, primind numele de *fulgari*.

Romii vătrași din Transilvania care se ocupau cu comercializarea covoarelor și mătăsii s-au numit *ligani de mătase*.

Denumirile derivate din numele localităților în care au trăit sau trăiesc anumite comunități nu desemnează ocupația grupului și nu reprezintă un neam în sensul acordat acestui concept în prezentele pagini. Ele indică în primul rând locul sau zona din care provin respectivele persoane și uneori și o altă trăsătură fără legătură cu ocupația. Așa se face că există un număr de romi ce se numesc *tismănari* — denumire derivată de la mânăstirea Tismana în jurul căreia a trăit o numeroasă populație de romi. Aceștia fiind

printre primii care și-au pierdut limba, denumirea de tismănari se acordă în zona Olteniei romilor care nu mai vorbesc *limba romani*.

Tot de la numele localității derivă și denumirea romilor care-și zic *ricari, budișteni, teișani* etc.

O excepție sunt *romii boldeni* a căror denumire vine de la localitatea Bold de lângă București, dar prin boldeni în prezent se desemnează *romii florari* (care se ocupă cu comercializarea florilor, în spațiul capitalei). Când se spune boldean, nimeni nu se mai gândește la localitatea Bold, ci la florării din cartierele Tei și Colentina din București.

În dinamica devenirii neamurilor de romi, o situație interesantă prezintă lăutarii. Până la mijlocul anilor '60, în acest respectabil neam nu se întâlneau decât romi de vatră (sedentari). Altfel, clienții care-i angajau cu prilejul diferitelor ceremonialuri nu i-ar fi putut contacta. Ca și la celelalte meserii, și la lăutari meseria se transmite din tată în fiu, iar cazurile când un membru al altui neam devenea lăutar erau foarte rare.

Pe măsură ce prestigiul meseriei a crescut în raport cu celelalte meserii, iar procesul de sedentarizare s-a extins, în prezent în neamul lăutarilor se întâlnesc reprezentanți din toate neamurile. Aspectul ne conduce la ideea că situația juridică și poziția administrativă a persoanelor își pot pune amprenta și asupra paletei ocupaționale a indivizilor. Nu este suficient să vrei sau să fii capabil pentru a practica o meserie: trebuie să ai și condițiile practicării ei. Or, în cazul populației de romi dinamica condițiilor și influența conjuncturilor a înrăurit condițiile de existență, mai mult decât în cazul altor populații, ce-a lungul întregii sale istorii.

Neamurile cuprinse în cercetare

La o primă prelucrare a datelor obținute din ancheta de teren „descoperim” nici mai mult, nici mai puțin de 28 neamuri de romi. La acest număr s-a ajuns prelucrând „declarațiile” făcute de subiecți atunci când au fost chestionați cu privire la neamul căruia aparțin sau căruia le-a aparținut înaintașii lor.

Gruparea acestor declarații apare ca în tabelul 1, pe care-l vom denumi „tabelul neamurilor de romi deduse din declarațiile subiecților cercetării”.

Tabelul conține, din însăși gruparea datelor de cercetare, greșeli de „decodificare” a informațiilor obținute de la subiecții cercetării.

Pe de o parte, sunt grupate la un loc (poz. 15) persoane cu moduri de viață total diferite, aparținând la neamuri distincte, pe de altă parte, sunt separate persoane ce aparțin aceluiași neam (pozițiile 8 și 23).

La poz. 15, fierarii și potcovarii sunt unul și același lucru. Ambele categorii prelucrează orice obiect din fier (inclusiv potcoave), cu precizarea că potcovarii s-au „specializat” să execute numai sau în principal potcoave pe care le „bat” (de fapt le aplică) pe copitele animalelor (cai, boi, catâri).

Ambele „profesii” intră în neamul fierarilor care, la rândul lor, aparțin marii familii a vătrașilor. Dar ei nu pot fi în nici un caz cuprinși în aceeași grupă de clasificare (sau neam) cu căldărarii, care au continuat să ducă un mod de viață nomad, prelucrau cu totul alte materiale (neferoase) și, mai

Tablul 1

Neamurile de romi deduse din declarațiile subiecților

Nr.	Neamul declarat	Cifre absolute	Pondere (%)
1	Romi	577	32,0
2	Cocalari	8	0,4
3	Vătrași	251	13,9
4	Lăutari	20	1,1
5	Teșiani, Florari, Boldeni	22	1,2
6	Bidinari	3	0,2
7	Ciurari	1	0,1
8	Spoitori	68	3,8
9	Argintari	15	0,8
10	Rudari, Lingurari	81	4,5
11	Ursari	49	2,7
12	Lăieși	9	0,5
13	Cărămidari	28	1,5
14	Gabori	25	1,4
15	Căldărari, Fierari, Potcovari	108	6,0
16	Turci, Tătari	18	1,0
17	Ciubotari	17	1,0
18	Ne mazi, Corturari	11	0,6
19	Zlătari	5	0,3
20	De mătase	59	3,3
21	Pieptănari	13	0,7
22	Fulgari	5	0,3
23	Costerari	4	0,2
24	Tismănari	6	0,3
25	Răcari	3	0,2
26	Gcambași	2	0,1
27	Romanizati	213	11,8
28	Maghiarizati	120	6,6
29	Nonrăspuns	63	3,5
30	Total	1804	100,0

ales, au cu totul alte norme de viață și mod de trai chiar și în zilele noastre. În prezent, ambele neamuri înregistrează un reviriment, meseriile lor fiind din nou solicitate, în special de către lumea satelor.

Lucrurile se schimbă când avem în vedere pozițiile 8 și 23. Atât spoitorii cât și costorarii (corect, cositorari) lucrau cu același material (ca și în prezent) și anume cositorul, pe care-l utilizau de la spoitul vaselor din gospodărie până la ghicirea viitorului, vindecarea de sperietură sau de dureri (femeile). Ambele categorii aparțin spoitorilor, cu precizarea că în unele părți ale țării nu li se spunea spoitori ci cositorari (costorari).

Reluând datele, avându-se în vedere descrierile și relatările „cunoscătorilor”, obținem o condensare a datelor în jurul a numai 12 neamuri propriuzise la care se adaugă vătrașii, categorie a cărei semnificație este mai complexă. Următoarele 4 categorii: gabori, turci-tătari, răcari și maghiarizați au alte semnificații ce vor fi precizate mai jos.

Redăm „normalizarea” tabelului precedent în tabelul 2.

Tabelul 2

Neamurile de romi obținute după reproducerea datelor de teren

Nr. crt.	Neamul	Cifre absolute	Pondere (%)
1	Fierari	107	5,9
2	Cimbotari	17	1,0
3	Lăutari	20	1,1
4	Florari	22	1,2
5	Geambași	2	0,1
6	Ciurari	1	0,1
7	Argintari	15	0,8
8	Spoitori	72	4,0
9	Cocalari	26	1,4
10	Ursari	49	2,7
11	Căldărari	29	1,6
12	Rudari	109	6,1
13	De mătase	59	3,3
14	Vătrași	1047	58,0
15	Gabori	25	1,4
16	Răcari	3	0,2
17	Turci-Tătari	18	1,0
18	Maghiarizați	120	6,6
19	Nonrăspuns	63	3,5
20	Total	1804	100,0

Tabelul a fost construit operându-se în precedentul tabel următoarele:

1. mutând singurul căldărar de la poziția 15 pentru a-l adăuga zlătarilor, lăieșilor și nomazilor corturari, am obținut *neamul fierarilor*, despre care se spune că „fabrica cu aceeași perfecțiune arme și zale ușoare, foarfeci de unghii și instrumente de chirurgie. Pentru agricultori, el făcea brăzdare de plug, lanțuri, cazmale, securi, țepuși de mânat boii: dulgherii veneau de asemenea să cumpere de la ei securi, ciocane, fierăstraie, burghie și cuie de lemn. Vânătorii contau printre clienții săi asidui, cerându-i cuțite tari, țepușe, săbii de tăiat. De la el bărbierii se aprovizionau cu brice, iar croitorii își procurau ace”²⁰. „El știa de asemenea să transforme fierul în oțel”²¹.

Pentru toate acestea, fierarii și-au avut un loc aparte în economia feudală a satului românesc, fiind în acea perioadă și cei mai înstăriți dintre romi.

Tot meseria (și instrumentarul legat de practicarea ei) le-a impus (și permis) acestora să-și desfășoare munca doar într-un loc. Ei au fost printre primii sedentari dar și printre primii ce și-au pierdut limba. La acest capitol au fost „intrecuți” probabil doar de rudari.

Fiind direct legați de producția agricolă a satelor, mulți dintre fierari au avut propriul pământ, de cele mai multe ori, *cumpărat* și adăugat la cel obținut prin împroprietări sau dării. Când producția industrială a lăsat în umbră meseria lor, aceștia au devenit agricultori în număr mare, dar, în același timp, și-au găsit utilitatea în industria grea și în construcții. Descendenții familiilor de fierari s-au îndreptat spre școli profesionale, dar și spre studii medii și universitare. Dintre aceștia, puțini mai sunt astăzi cei care se mai recunosc romi. Cei care au continuat să fie „fierarii” CAP-urilor sau CPADM-urilor, după revoluția din '89 au fost primii care au primit comenzile sătenilor pentru căruțe și unelte;

2. *Neamul spoitorilor* a rezultat prin contopirea spoitorilor și cositorarilor (costorarii). Ambele formează neamul spoitorilor iar cele două denumiri sunt reflexul desemnării diferite a aceluiași lucru în zone diferite.

La aceasta a contribuit și autodenumirea unei părți dintre spoitori drept cositorari (de la numele materialului pe care-l foloseau în principal). Aceasta, datorită faptului că spoitorii (cu mici excepții, în zona Giurgiu-București) au fost în general printre cei mai săraci dintre romi. Ei și-au dus viața în căruțe cu coviltir trase de bivolițe și în afară de laptele obținut, alte surse proprii de hrană nu aveau. Traiul și-l asigurau cu alimentele primite (de către femei) de prin gospodăriile localităților pe lângă care se stabileau periodic, ca plată pentru obiectele spoite sau ajutorul în muncă acordat localnicilor în gospodărie, sau, rareori, la câmp.

Cerșitul de alimente ori nutrețuri au avut o pondere importantă în modul de viață al acestui neam. Pentru a-și asigura traiul, ei pendulau între un număr redus de localități apropiate.

După 1965, un număr însemnat din membrii acestui neam au devenit buni agricultori muncind în CAP-uri la producția vegetală, dar, mai ales în zootehnie. În prezent, în zonele în care au reușit să realizeze o situație

²⁰ Jeannine Auboyer, *op. cit.*, p. 113.

²¹ *Idem*, p. 112.

materială mai bună (București — Giurgiu) se întâlnesc intelectuali autentici ce provin din acest neam;

3. *Neamul cocalarilor* despre care am mai spus câte ceva în paragraful „Constituirea și dinamica neamurilor” a fost stabilit adăugând la cei ce s-au autoidentificat cocalari pe cei care s-au declarat pieptănari sau fulgari, care înseamnă același lucru.

Când produsele confecționate din os au fost înlocuite de marea industrie cu altele mai variate și mai ieftine, o parte dintre cocalarii care nu au mers spre muncile necalificate sau slab calificate din industria materialelor plastice (în special), sau alte domenii, s-au îndreptat către domeniul salubrității orașelor sau spre achiziționarea de pene și fulgi pentru care ofereau bani sau obiecte (oale, cratițe, ibrice, căni, farfurii etc.) furnizate de diferite cooperative sau instituții.

4. În *neamul căldărarilor* am inclus pe toți cei care s-au declarat, ca atare sau zlatari, lăieși, nomazi-corturari ori bidinari.

Toți au avut o lungă viață nomadă, s-au adăpostit în corturi și au avut ca principal material de lucru tabla de aramă sau alamă pe care o foloseau la confecționatul căldărilor, tigăilor, oalelor, alambicurilor, obiectelor de podoabă, de cult, tăvi, pahare etc.

Din părul obținut prin tundere din coama sau coada cailor, ce le purtau din loc în loc căruțele cu corturi și uneltele de lucru, confecționau perii, pensule și bidinele pe care le vindeau în localitățile prin care treceau sau făceau haltă.

Desfacerea, iar în bună măsură și confecționarea bidinelelor intră în atribuțiile femeilor, despre care Ion Chelcea spune: „bidineaua și ghiocul le e meseria”²². La căldărari găsim încă denumirea de „bulibașă” (conducător) și practica cutumiară a „kris”-ului (judecata țigănească).

5. *Rudarii*, despre care am vorbit mai în detaliu în subcapitolul anterior, au fost „reprelucrați” prin însumarea celor care s-au declarat ca atare cu cei care s-au declarat cărămidari.

6. *Neamul vătrașilor* cuprinde toți subiecții care s-au declarat *vătrași* sau „de vatră” (ceea ce înseamnă același lucru), *tismănari*, *romanizați* sau pur și simplu *romi*, fără să poată (sau să vrea) să indice apartenența la un neam anume.

Există posibilitatea ca o parte dintre subiecții care au declarat așa, să nu facă parte din marea familie a vătrașilor propriu-zisi. Fie că nu au mai știut cărui neam aparțin, fie că nu au mai dorit să recunoască apartenența lor la vreun neam. Deci pot aparține oricărui neam de romi. Dar, cum nu a existat nici un indiciu că acești subiecți nu au dorit să își dezvăluie neamul, am rămas la presupunerea că nedeclararea neamului se datorează ignoranței. Și cum vătrașii (adică de-ai satului, legați de vatra unei localități) au fost primii care au renunțat la modul de viață tradițional, care au părăsit comunitățile compacte de romi, care și-au pierdut în bună parte limba și obicei-

²² Ion Chelcea, *Țiganii din România*, p. 137.

rile specifice etniei, am inclinat să credem că originile ignoranței celor chestionați sunt constituite din elementele de mai sus, ceea ce ne-a determinat să-i includem în grupa vătrașilor.

Romii care își spun (sau cărora li se spune) *romanizați* sunt cei care au suferit un proces acut de „românizare”, împrumutând toate sau majoritatea obiceiurilor, normelor și comportamentelor populației de români alături de care au trăit.

Acștia și-au pierdut în totalitate limba și portul, nu mai vorbesc „cu accent”, au adoptat religia comunităților românești cu care au trăit pe vatra aceluiași sat sau oraș. Ei au doar conștiința de neam pe care, așa cum s-a constatat, o dezvăluie.

Am arătat că vătrașii sunt romii care încă de timpuriu au fost legați de un loc anume, de „vatra satului”, în care trăiau și munceau fie pe cont propriu (în ateliere meșteșugărești sau pe propriul pământ), fie în atelierele sau pe pământurile altora. Categoria vătrașilor, într-un fel, se identifica cu categoria de sedentar, dar într-o accepțiune mai restrânsă, cuprinde pe romii a căror viață a fost legată de sat, de agricultură și activitățile meșteșugărești auxiliare agriculturii și vieții satului. Într-un cuvânt, ei au deserved agricultură și agricultorii și înainte de robie, și în timpul acesteia, și după eliberare.

Ulterior, vătraș devenea orice rom care-și dobânda o localitate de domiciliu, o îndeletnicire, o locuință ce îi servea de rezidență pentru majoritatea perioadelor de timp dintr-un an calendaristic. Vătraș devenea acela care dobânda drept de proprietate asupra unei bucăți de pământ sau reușea să-și întemeieze un atelier unde să muncească și să-și câștige aproape constant mijloacele de existență, fără a fi *nevoit* să peregrineze continuu dintr-un loc în altul pentru a-și procura cele necesare traiului, așa cum procedau coetnicii săi nomazi-corturari (voiajori).

Pe lângă meseriașii tradiționali din vatra orașului sau satului (fierari, cizmari sau ciobotari, lăutari, zidari, florari, mătăsari etc.) în marea familie a vătrașilor intrau și cei fără meserie sau/ și proprietate. Ei au renunțat (după eliberarea din robie) ca și meseriașii enumerați, la viața nomadă și s-au stabilit în diferite vetre unde-și ofereau brațele de muncă în gospodărie, în case, la câmp sau trăiau din ceea ce oferea natura sau rămânea necules în urma recoltatului. Întotdeauna au constituit o forță de muncă extrem de ieftină și oricând la îndemână.

Vătrașii reprezintă categoria din care au fost asimilați, de către populațiile majoritare, cei mai mulți dintre romi. Din această categorie putem întâlni și în prezent reprezentanți pe absolut toate treptele și nivelele vieții social-economice și politice a țării.

7. Gaborii, nu reprezintă un neam legat de o meserie anume, ci își iau denumirea de la numele de familie. Toți cei ce poartă această denumire, se numesc Gabor. Sunt romi din Ardeal ce și-au luat numele de la familiile Gabor sau de la moșii pe care au muncit. În prezent, marea majoritate se ocupă de comerț, dar întâlnim printre ei și tinichigii în construcții, căldărari, practicanți de profesii moderne etc.;

8. Răcarii își trag denumirea de la o localitate și nu dispunem de date suficiente pentru a le face și o descriere minimă. Probabil că sunt un „neam”

în formare al cărui specific nu s-a cristalizat sau nu am reușit să-l surprindem;

9. *Turci — tătari și maghiarizați* sunt romi din Dobrogea și Ardeal, care și-au însușit limba turcă, tătară sau maghiară ca limbă maternă iar limba română o folosesc doar în relațiile cu cei care nu cunosc aceste limbi. Ei au trăit alături de populația turcă, tătară sau maghiară de la care și-au însușit obiceiuri, norme, comportamente și chiar religia.

În general nu vorbesc limba română.

Celelalte neamuri se încadrează în noțiunea de neam descrisă în aceste rânduri și au fost grupate așa cum a rezultat din cercetare;

10. *Ciubotarii* (cizmarii) fac parte din familia vătrașilor și și-au desfășurat activitatea fie în mici ateliere personale (de cele mai multe ori, o cameră din propria casă) sau în ateliere mai mari, care, în general, nu le-au aparținut. În prezent, numărul lor a scăzut mult, descendenții lor orientându-se spre agricultură sau profesii moderne;

11. *Lăutarii* au aparținut până în anii '60 ai secolului nostru, vătrașilor. Cei mai buni profesional, care au avut și șansa de a trăi în orașe, au avut o viață mai bună, dintre ei ridicându-se adevărate elite în plan social. După sedentarizare, neamul lăutarilor a fost „lărgit” cu membrii ai altor neamuri.

O bună parte din lăutarii rurali aveau statut dublu: în zilele lucrătoare erau agricultori, iar în cele de sărbătoare, lăutari. O mare calitate a acestui neam este aceea de păstrător a melosului românesc și de propagator al cântecului popular. „Țigani, vrând, nevrând au contribuit, pe de o parte, la păstrarea și difuzarea cântecelor noastre, iar pe de alta, la amplificarea lor. Baladele populare: ele au pierit, abia de le mai auzim pe la bătrâni. Lăutarii însă le mai păstrează”²³.

De altfel, calitatea de *păstrători* nu este specifică doar lăutarilor ci apare ca o trăsătură a întregii etnii. Ca și strămoșii lor îndepărtați din India, și romii ne apar ca tradiționaliști prin excelență. De aceea înclinăm să credem chiar că, „accesul” lor la modernismul vieții de azi, pe lângă o serie întregă de factori obiectivi, poartă amprenta acestui rigidism, pe care li-l conferă loialitatea față de tradiție.

Autorul citat mai sus continuă: „țigănimia se arată ca o clasă socială păstrătoare a anumitor bunuri de cultură populară. Portul nostru popular vechi, în multe regiuni a dispărut, abia dacă se mai poartă pe ici pe colea de către țigănci. Să luăm datinele. Multe din ele nu mai îndrăznesc decât țigani să înfrunte ridicolul, executându-le așa cum se practicau în trecut. Numele lor sunt: țurca (capra); vasilca, paparuda etc.”²⁴.

Tot ei erau și cei care, cu prilejul sărbătorilor de iarnă, umblau cu *Siva*, (de la numele zeului Shiva) obicei pe care l-au adus cu ei din inima Indiei și care și azi se mai practică în unele comunități.

²³ Ion Chelcea, *op. cit.*, p. 115.

²⁴ *Idem*, p. 115.

În cuvântul înainte la lucrarea *Viața cotidiană în India antică* suntem avertizați că „trebuie să ținem seamă de caracterul *prin excelență tradiționalist* (s.n.) al civilizației indiene. Tocmai datorită acestui caracter, împărțirea între real și convențional este nuanțată, pentru a nu spune subtilă”²⁵.

Incursiunile ce dau senzația că „se bate apa în piuă” sau sunt „alături de drumul” celor ce se amuză sau se indignează când ascultă anumiți romi vorbind, nu sunt, de fapt, decât specifice „înclinații să presare vorbele lor cu tot felul de însemnări ... prin amestecul de precizări concrete și de fabulații”²⁶.

Niciodată un rom care a trăit, într-o comunitate tradițională, nu va spune gândul său direct, în mod clar și rațional, ci, întotdeauna va face apel la o fabulă, va folosi o metaforă sau va povesti o întâmplare cu ajutorul căreia va sugera ce vrea, de fapt, să spună.

12. Florarii la ora actuală sunt categoria cea mai omogenă de romi. Ocupația lor legală din punct de vedere administrativ și privită cu simpatie de către cei din jur, le-a permis o dezvoltare rapidă atât sub aspect economic cât și social.

Neamul florarilor este un neam relativ nou. El datează din perioada interbelică și, pentru multe persoane, inclusiv romi, el se identifică cu romii care locuiesc în cartierele bucureștene Tei și Colentina, dar romi florari întâlnim în mai multe zone.

Și această activitate își are rădăcinile în timpurile indiene de demult. „Practicând o meserie specific indiană, negustorii de ghirlande (malakara) erau numeroși și bine apreciați. Ei făceau ghirlande (mala) după o mare varietate de tipare, folosind ca suport iarba *munja*, trestii, tulpini de bumbac”²⁷.

Când florile au început să-și lărgească rolul și în societatea bucureșteană, de această îndeletnicire și-au „adus aminte” soțiile zidarilor (zavrajiilor) din localitatea Bold de lângă București.

Devenind realmente rentabil, acest comerț a fost îmbrățișat și de bărbații care au asigurat aprovizionarea soțiilor cu flori, renunțând la meseria lor, mutându-și domiciliul cât mai aproape de piața de desfacere, în București.

13. Geambașii — romi de vatră care aveau drept principală ocupație comerțul cu cai. Pe lângă activitatea de vânzare-cumpărare a cailor, erau și crescători pe scară restrânsă, dar mai erau și „întineritori”, „reparatori de cai” sau „vindecători de cai”. „Un cal leneș, apatic, slăbănog, se prefăce în mâinile sale, ca prin minune, într-un cal neastâmpărat, vioi”²⁸.

Desigur că și alte neamuri făceau comerț cu cai (căldărarii, ursarii etc.), deoarece calul și căruța făceau parte din chiar modul de viață al celor mai mulți dintre romi, dar la aceștia „geambășia” nu constituia o ocupație permanentă. Ocupația lor de bază se încadra în ocupația neamului lor, pe când, geambașii vătrași făceau din îndeletnicirea lor un mod de viață, o sursă principală de existență. Astăzi, acest neam a dispărut.

²⁵ Jeannine Auboyet, *op. cit.*, p. 10.

²⁶ *Idem.*

²⁷ *Idem.*, p. 113.

²⁸ Ion Chelcea, *op. cit.*, p. 142.

14. Ciurarii — neam de nomazi — corturari care, ca și geambașii au dispărut o dată cu expansiunea industriei. Ocupația lor principală era confecționarea de ciure și site pentru cele mai felurite utilizări (selecționat semințele, cernut făina de porumb sau grâu, ciuruit balastul, obținerea sorturilor de nisip etc.).

Materialele folosite erau pieile de animale pregătite într-un anume mod. Foloseau orice piele dar le preferau „pe cele de porc sau de vițel”²⁹.

15. Argintarii — un neam încă prezent, dar din ce în ce mai redus numeric. În prezent mai întâlnim argintari (sau inelari — altă denumire sub care găsim acest neam) în zona Teleormanului și Alexandriei, în zona București și în Ialomița. În total 400–600 de familii (informator, Dumitru Ion-Bidiia).

Specificul acestui neam îl constituie prelucrarea materialelor prețioase (aur și argint) din care confecționau obiecte de podoabă, (cercei, inele, brățări, nasturi, broșe, clame, casete etc.) sau de cult (sfeșnice, icoane, clopote etc.). Li s-a spus argintari deoarece materialul de bază îl constituia argintul și totodată pentru a fi deosebiți de căutătorii de aur care se numeau aurari. Meseriași de înaltă clasă, cu un instrumentar pe cât de redus, pe atât de arhaic, argintarii constituiau elita neamurilor voiajoare. Și la argintari se mai practică judecata țigănească sub numele de „scos la vorbă”, iar căsătoriile sunt, ca și la căldărari, ursari și alți romi tradiționaliști, fără acte legale, ci doar ca rezultat al înțelegerii dintre familii și/sau parteneri;

16. Neamul ursarilor este descendent al vechilor dresori și artiști de circ. Membrii acestui neam au distrat familiile stăpânilor lor în calitate de saltimbanci, magicieni, dresori, dansatori pe sârmă etc. Numele le vine de la urșii pe care-i îmblânzeau și-i dresau pentru a colinda cu ei satele și orașele.

Dresorul (ursarul) cânta din gură și bătea într-o tobă, iar ursul dansa — motiv pentru care stăpânul primea bani, alimente sau cereale.

Ursul, contra unei plăți, mai era folosit și pentru a-i călca pe spate pe cei cu dureri de coloană. Cum la noi spectacolele de circ în piețe publice nu aveau mare afluență de public, apariția dresorului cu un urs stârnea curiozitatea vârstnicilor și copiilor, iar tinerilor dorința de a se măsura cu puternicul animal pe care ursarul îl învățase să se lase învins.

După sedentarizare, chiar dacă urșii au dispărut din „recuzită”, membrii acestui neam trăiesc în comunități relativ compacte, vorbesc limba romani, păstrează tradițiile și obiceiurile specifice și păstrează judecata țigănească denumită „stabor”. În unele zone se mai numesc și *ceanari* deoarece s-au orientat spre turnarea de ceane din aluminiu sau lăcătușerie.

17. Romii de mătase sunt romii de vatră din Ardeal a căror ocupație principală era comerțul cu covoare și mătăsuri. Ei porneau din zona Brașov și Rupea și ajungeau până în Franța, Italia sau chiar mai departe.

Acestea au fost neamurile „întâlnite” în cercetarea noastră dar ele nu epuizează totalitatea neamurilor de romi care există sau au existat în România.

²⁹ *Idem*, p. 139.

18—19. Am vorbit mai sus despre *savragii* — denumire ce li s-a dat zidarilor în diferite zone (în special București și împrejurimi), dar nu am spus nimic despre *negustori* a căror reviriment la ora actuală este cu totul notabil. Se spune că pe romi comerțul i-a adus în Europa, dar spațiul nu permite dezvoltarea acestui subiect.

20. De asemenea, trebuie menționat *neamul dispărut al netoșilor*, care „se deosebesc cu mult de celelalte categorii de țigani, prin curajul și vicleania lor, însușiri ascuțite din pricina multelor greutăți ce au avut de suferit. Fiindcă netoșii sunt crunți din fire, apelând la cuțite și topoare, la cea mai mică neînțelegere, unii istorici care s-au ocupat de viața țiganilor, cred că aceștia sunt descendenții vechilor șefi sub a căror conducere au venit țiganii din India. Netoșii nu sufereau jugul robiei și, odată prinși, nu aveau odihnă până nu fugeau către unicul lor stăpân și Dumnezeu — libertatea”³⁰.

Obsesia libertății, întărită de regimul la care erau supuși cei care și-o pierdeau într-o formă sau alta, îi determina pe acești oameni să nu fie ca toți ceilalți, ei așa cum îi învățaseră strămoșii lor conducători, nesupuși. Altfel zis, ei erau altfel decât toți ceilalți, motiv pentru care li se spunea *netoși*.

Cum libertatea în sine nu ținea de foame, ei înțelegeau să și-o satisfacă prin pradă și jaf, ca niște luptători, chiar dacă nu mai erau în război.

Dar, cum acest neam nu a fost cuprins în cercetare și a și părăsit scena istoriei, nu vom insista asupra lui.

Reflexii în încheiere

Neamurile de romi, în continua lor concurență cu progresul științifico-tehnic și dezvoltarea istorică, apar, se dezvoltă și dispar.

Cunoașterea lor constituie o premisă metodologică pentru un demers teoretico-științific aprofundat.

Aceasta ar permite o mai bună cunoaștere și explicare a situației actuale a romilor în vederea stabilirii unor priorități și direcții de acțiune menite să opereze schimbarea absolut necesară în modul de viață și condițiile de trai ale mării majorității a populației ce aparține acestei etnii.

Cea mai recentă lucrare ce analizează situația prezentă a populației de romi³¹ se încheie cu îndemnul conceperii unor „strategii de abordare a problemelor romilor”.

Un program amănunțit menit să producă o schimbare de ordin calitativ în cadrul acestei populații există. Conținutul său a fost publicat în volumul „*Les familles roms d'Europe de l'Est*”³².

De asemenea, atât programul, cât și propunerea pentru crearea unei structuri apte să implementeze programul menționat au fost prezentate guvernelor Stolojan și Văcăroiu, fără ca până în prezent să fie supus cel puțin dezbaterii.

Rămânem optimiști cu convingerea că necesitatea este mai imperativă decât dezinteresul.

³⁰ George Potra, *Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România*, București, Edit. Regele Carol I, 1939.

³¹ Elena Zamfir, Cătălin Zamfir, (coord.), *op. cit.*, p. 172.

³² Vasile Burtea, *La promotion sociale et solutions aux problemes d'emploi de la population rom*, in Claire Anzias, *Les familles roms d'Europe de l'Est*, Paris, IDEF, 1993, p. 27